DOI: 10.5281/zenodo.4743428
CZU: 82:004+82.09

Rodica GOTCA

Doctoranda Școlii Doctorale Științe Umanistice, program de doctorat: Teorie literară; cercetător, Institutul de Cercetare și Inovare al Universității de Stat din Moldova, proiectul științific 20.80009.1606.19 Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii. Domenii de preocupare: teorie literară, critică literară, TIC. Articole publicate: *Iubita locotenentului francez: un exercițiu hermeneutic; De la civilizația cuvântului scris și a expresiei la cea a cuvântului în relație* ș.a.

FENOMENUL DIGITAL: LITERATURA ÎNTRE CRIZĂ ȘI CONCEPTUALIZARE

Intensa obsesie pentru inovație este resimțită și în domeniul criticii și teoriei literare deoarece se atestă fulminanta mărire a „decalajului între comprehensiune și sistemul teoretic al criticului și rapida modificare a valorilor literare obiective, iar orice încercare de teoretizare rămâne, evident, în urma schimbărilor din beletristică". Este resimțit caracterul „proteic" al romanului și al întregii literaturi, care, în procesul de definire, trece printr-un șir de crize. Fenomenul crizei literare a dus și la o criză a criticii și teoriei literare, ca urmare dispare critica normativă și cea evaluativă, iar aprecierea și interpretarea operei literare devine lipsită de precizie și, deci, anevoioasă [1, p. 6]. Gheorghe Crăciun afirmă că „nu mai putem vorbi despre o teorie a literaturii, ci despre diferite teorii ale literaturii", ceea ce este adevărat [2, p. 3].

Despre această criză ne vorbește și Andrian Marino în *Biografia ideii de literatură*, unde constată „că *literatura* nu mai poate fi definită, că accepțiile canonice, universale sunt imposibile sau absurde și că, în ultimă analiză, ideea de *literatură* deci nu «trebuie», de fapt, definită. Se contestă în mod radical orice etimologism al *literaturii.* Până la urmă, se observă că singura denotație posibilă rămâne, în disperare de cauză, eterna *litera.* Este invariantul de bază, inevitabil, al ideii noastre" [3, p. 7].

Aceste dificultăți pe care le prezintă elementara definire a conceptului tradițional de *literatură* fac posibilă apariția diferitor definiții și ipoteze sporadice, contradictorii de la o epocă sau de la o școală la alta, chiar de la un teoretician la altul. Faptul conturează problema de bază cu care are de-a face teoria literaturii, înainte de a explica noi specii și genuri literare, cum ar fi literatura digitală și textul ergodic, – definirea conceptului primar de literatură. Totuși „pentru secolul XX, *problema definiției literaturii* nu constituie o preocupare centrală, esențială și mai ales insistentă. Continuă, bineînțeles, tendințele și soluțiile anterioare, «științifice», îndeosebi ale secolului XIX. Se face și constatarea, mai curând

dezabuzată – care se va agrava, mai ales în ultimele decenii, într-o adevărată criză a ideii de literatură – că «bătălia pentru definiția literaturii are o durată milenară». Ceea ce este adevărat. Toate definițiile tradiționale își păstrează, într-un fel sau altul, actualitatea. Dar o soluție dominantă, general acceptată, nu se observă" [3, p. 8]. Acest fapt indică necesitatea ridicării în lista de priorități ale teoriei literaturii din secolul al XXI-lea definirea acestui concept pentru a putea tatona teritoriul în care să apară motivate alte concepte precum cele ce prezintă literatura digitală.

Vom încerca să înglobăm, în acest studiu, o serie de definiții pentru a coagula ideea de literatură și a putea, pe acest teren, stabili sau oferi posibilitatea inaugurării unei tipologii a literaturii actuale, a unor noi concepte operabile în secolul nostru, în care literatura cunoaște o fulminantă dezvoltare și modificare în raport cu TIC cu care interacționează și, în urma acestei interacțiuni, ne oferă genuri și specii noi ale literaturii din spațiul digital.

În studiul său *Teoria literaturii*, René Wellek și Austin Warren prezintă, în cadrul evoluției teoriei literaturii, și evoluția conceptelor de *literatură* și *operă literară.*

În tezele publicate de I. Tînianov (1929), în colaborare cu Roman Jakobson (1928), este profilată opera literară ca „un sistem de factori corelativi" [1, p. 10]. La I. A. Richards, în *Principiile criticii* (1924), aceasta e văzută ca „o experiență, care se comunică cititorului (…) o unitate în sine, cognoscibilă tehnic " [1, p. 12]. În *Understanding of Poetry* (1938) a lui Cleanth Brooks si Robert Penn Warren „opera este văzută ca o unitate organic rezultată din supraetajarea unor elemente diferite, de la sunet la imagine", unitatea acesteia fiind subliniată și de Oskar Walzeli, iar Roman Ingarden „dezvoltă prima teorie a operei alcatuită din mai multe straturi, și anume din cel sonor, gramatical, semantic, dintr-un strat care notează «calitatea metafizică» a universului operei și din altul care indică «atitudinea» scriitorului față de această lume" [1, p. 13].

În lucrarea sa, Wellek și Warren prezintă literatura ca un sistem unitar și omogen, „o activitate creatoare, o artă" [1, p. 19].

Terry Eagleton, în *Literary theory: an introduction* (1943), trece în revistă niște încercări de definire a literaturii pe care le și desființează, cum ar fi ideea că literatura este scriere «imaginativă», fapt irelevant, deoarece, crede teoreticianul, distincția dintre adevăr și ficțiune nu este una esențială în definirea literaturii. „Poate literatura este definibilă nu în funcție de faptul că este fictivă sau «imaginativă», ci deoarece folosește limbajul în moduri deosebite. Conform acestei teorii, literatura este un fel al scrisului care, după criticul rus Roman Jakobson, reprezintă o «violență organizată comisă în discurs obișnuit». Literatura transformă și intensifică limbajul obișnuit, se abate sistematic de la vorbirea de zi cu zi. (...) Aceasta, de fapt, a fost definiția «literarului» avansată de formaliștii ruși, care i-au inclus în rândurile lor pe Viktor Șklovschi, Roman Jakobson, Osip Brik, Iurii Tânianov, Boris Eichenbaum și Boris Tomașevschi" [4, p. 2].

În aceeași cheie, se pronunță și Paul Valéry, pentru care, „literatura este și nu poate fi altceva decât un fel de extindere și de aplicare a anumitor proprietăți ale limbajului". Ezra Pound consideră marea literatură drept „limbajul încărcat cu sens în gradul maxim posibil", iar literatura, pentru el, nu este altceva decît o artă a cuvântului [2, p. 5].

Gheorghe Crăciun, în *Introducere în teoria literaturii*, prezintă o definiție a literaturii

pornită de la elementarul sens al cuvântului și extinzând-o la percepțiile teoretice ale diferitor școli literare. Inițial se afirmă că „Literatura (< lat. littera) este tot ceea ce se scrie într-o epocă și este considerat demn de a fi răspîndit, în virtutea gustului unei elite a respectivei epoci. (...) Putem defini astfel, provizoriu, literatura drept totalitatea textelor verbale receptate într-un anumit fel – ca un anumit tip de valoare existentă / manifestându-se strict în interiorul limbajului, ca artă verbală. Am afirmat că literatura se construiește în interiorul și cu ajutorul limbajului. Dar nu putem să nu observăm că acesta are, pe lîngă utilizarea artistică (secundară, în fond) și o întrebuințare utilitară, pragmatică. Mai putem susține, că literatura este o modalitate de punere în discuție a limbajului. Cu alte cuvinte, că literatura este un discurs asupra realității, deosebindu-se de alte" [2, p. 5].

Într-o altă lucrare teoretică, cum este *Literary theory. A very short introduction* de Jonathan Culler, se susține caracterul paradoxal al literaturii „deoarece crearea operei literare este, în același timp, recurgerea la formulele tradiționale, adică scrierea textului, care prin forma sa ar aminti de un sonet sau un roman și depășirea granițelor. Literatura funcționează pe calea identificării și depășirii propriilor limite. Scriitorul încearcă să afle ce se va întâmpla dacă el va scrie altfel. Întrebarea «ce este literatura?» nu apare din cauza că oamenii se tem să nu confunde o cronică istorică cu un roman sau o profeție de pe cutia cu biscuiți cu o poezie". Iar necesitata definiției literaturii este motivată de faptul că aceasta ar permite crearea unui set de instrumente de analiză a operelor literare adecvate, utile și bazate pe trăsăturile obiectului, nu pe intuițiile diferitor teoreticieni [5, p. 21].

În prezent avem parte de o inflație a acestui domeniu al teoriilor care abundă în diverse ipoteze și metode aplicabile și motivate de ambiguitatea conceptului. Din acest amalgam, Gheorghe Crăciun subliniază „teorii mimetice, teorii pragmatice, teorii expresive și teorii obiective", conform cărora se conturează „următoarea reprezentare grafică: UNIVERS, OPERĂ, ARTIST, PUBLIC, corespunzînd celor patru tipuri de teorii ale literaturii prezentate mai sus, și anume:

- teorii mimetice (având în centru universul);
- teorii pragmatice (având în centru publicul);
- teorii expresive (având în centru autorul);
- teorii obiective (având în centru opera)" [2, p. 8].

Același teoretician mai afirmă că ideea de literatură ține de două dimensiuni: cea a conceptului, pe care o definim mai jos, și cea a spațiului.

„Conceptul de literatură, în înțelesul pe care i-l dăm noi astăzi, («ansamblul operelor scrise care au caracter estetic») este destul de nou. El începe să se contureze la începutul secolului XVIII. Și asta dintr-o nevoie de totalizare a fenomenelor din sfera scrisului artistic. Mai mult decât atât, ar trebui să vorbim despre extraordinara presiune pe care o exercită asupra poeziei (domeniu al creației prin excelență) romanul și alte forme de proză născute din jurnalistică sau teatru și speciile de factură intimă (scrisorile, jurnalul, memoriile). Toate aceste tipuri de texte, multă vreme socotite neliterare, își cer dreptul de intrare în spațiul artei cuvântului. Faptul se petrece deopotrivă în Franța, Anglia, Germania și Italia, țări ce constituie, pentru întreaga epocă modernă,

sistemul de referință al tuturor celorlalte culturi europene" [2, p. 11].

În aceeași ordine de idei se exprimă și Adrian Marino, care observă că „*Literatura* se vrea un termen aplicabil tuturor genurilor și operelor recunoscute, dintr-un motiv sau altul, ca «literare». O exigență reafirmată adesea. Doar o referință de prestigiu: „structura literaturii ca formă totală" (N. Frye) [3, p. 10].

„Dependența aceasta foarte marcată a conceptului de «literatură» față de toate implicațiile scrisului este mai profundă decât pare. Literatura secolului nostru cunoaște, din punct de vedere noțional, două fenomene elocvente: apariția *lettrismului* (curent poetic ce încearcă să reducă poezia la un spectacol al literelor și al sonorităților eufonice, din care sensul semantic este aproape exclus) și a conceptului de *scriitură* (promovat de scriitorii grupați în jurul revistei franceze «Tel Quel» care consideră literatura un concept compromis).

Putem deci observa că, de la începuturile ei și până astăzi, literatura rămâne un fenomen în umbra scrisului, în prelungirea sa. Totul pleacă de la literă și se întoarce la ea. Literatura se naște din mișcarea literelor pe hârtie, din mișcarea textului scris de la autor la cititor, din această mare metamorfoză în cerc, care pornește de la ideea originară de scris și ajunge la idea postmodernă de scriitură" [2, p. 12].

Dar până a aborda definițiile postmoderniste este nevoie de o revizuire cronologică a tuturor definițiilor, căci această perspectivă istorică ar facilita stabilirea unui traseu al conceptului și definirea adecvată a noilor forme literare. Teoreticianul român propune acest traseu bazându-se, în parte, pe volumul *Literar și social* al lui Robert Escarpit și, astfel, vine cu o definire cronologică a ideii de literatură:

„1. știință în general (sec. XVI);

2. cultura literatului (sec. XVIII);

3. comunitatea oamenilor de litere, lumea literară (sec. XVIII);

4. carieră literară;

5. industria literară;

6. arta expresiei intelectuale (sec. XVIII);

7. arta de a scrie opere cu o valoare durabilă;

8. arta de a scrie, în opoziție cu alte arte (sens consacrat în 1800 de titlul cărții Doamnei de Stäel: *De la littérature considérée dans ses raports avec les institutions sociales*);

9. arta de a scrie în opoziție cu moduri de folosire funcțională a expresiei scrise (opoziția literatură-știință);

10. ansamblul producției literare;

11. ansamblul scrierilor unei epoci, unei țări, unei regiuni;

12. categorie de opere specializate, gen literar (literatura feminină, literatura de călătorie, literatura de evaziune);

13. bibliografie, trecerea în revistă a operelor de o anumită categorie;

14. ansamblul unor fapte literare privite ca fenomen istoric distinct (literatura pașoptistă);

15. istoria unei literaturi;

16. cunoașterea rațională de fapte literare (sens întâlnit la Marmontel, în lucrarea *Éléments de littérature*, 1784)" [2, p. 12-13].

Aceste definiții confirmă dificultatea stabilirii unui singur sens al conceptului de literatură, dat fiind faptul că fenomenul este unul complex prin natura sa dublă: de concept și spațiu. Cum mai adaugă teoreticianul: „Literatura e, deci, un spațiu al culturii, al specificității și autonomiei, al limbajului neinstrumentalizat, al valorilor artistice durabile, al artei cuvântului. Literatura trebuie gândită și explicată cantitativ și calitativ, istoric și geo-

grafic, în funcție de genuri și specii, de epoci, curente și perioade" [2, p. 14].

Anume trecerea prin filiera curentelor ne permite clarificarea unor trăsături ale literaturii de atunci, dar și a literaturii ca și concept generic. Jonathan Culler amintește că „în trecut, cuvântul «literatură» se alinia, în mod predilect poeziei, liricii. Romanul, apariție mai nouă, era considerat prea apropiat de biografie și cronică pentru a fi literatură veridică. Acesta era un «gen inferior», care nu putea nici să se apropie de poezia lirică și epică ce aveau o înaltă menire. Dar în secolul al XX-lea romanul a umbrit lirica (aceasta se referă la ce se scria și ce se citea), iar din anii 1960 problema narațiunii a devenit obiectul central al studiilor literare" [5, p. 41].

Ceea ce confirmă ideea de mai sus este că definirea literaturii este un proces imanent perspectivei istorice asupra acestui concept, care este „inevitabil tradiționalist", cum afirmă și Adrian Marino, subliniind că „secolul XX reia cu putere – cu noi argumente și cu o documentare sporită, extinsă pe mari spații – studiile despre condiționarea istorică a literaturii și a «ideii» sale, cu o bună sistematizare începută încă din secolul trecut. Se scoate în evidență importanța capitală a dimensiunii istorice a literaturii, considerarea sa ca «proces» cu cauze și efecte precise. Această perspectivă istorică încadrează și condiționează totalitatea definițiilor literaturii. Toate sunt, în felul lor, «datate», deci «istorice». O a doua urmare a acestui «istoricism» este relativizarea și, în principiu cel puțin, de-dogmatizarea definițiilor existente. Devine tot mai evident că «ideea» de literatură este un produs istoric, că heteronomia istorică a literaturii – bine subliniată cum știm, în secolul XX – o condiționează și că studiul istoric al ideii de literatură constituie o necesitate metodologică de prim ordin" [3, p. 14-15].

Importanța, dacă nu chiar necesitatea vitală a acestui „istoricism" este anticipată și de I. Tânianov, care afirmă, în 1924, că „numai în planul evoluției suntem în măsură să analizăm «definiția» literaturii". Deci, definiția finală a acesteia „rezultă din succesiunea definițiilor sale istorice, inventarul și istoria lor, din totalitatea accepțiilor atestate de istoria literaturii.

Istoria literaturii se confundă, în felul acesta, cu istoria conceptului de literatură. Istoria unui gen literar este echivalentă cu istoria acestui gen literar etc.

Pe scurt, definiția literaturii este eminamente istorică: ea constituie un produs și un fenomen istoric, definit și condiționat în mod variabil *în* și *de* diferite contexte istorice și sociale" [3, p. 15].

Trebuie de accentuat aici ideea de evoluție, anume diacronică, deoarece literatura este un fenomen viu, ceea ce condiționează modificarea, înnoirea definiției acestui fenomen, cum spune același I. Tânianov: „Noțiunea literaturii se schimbă tot timpul" sau cum afirmă R. Barthes: „Literatura a fost un obiect definit istoric de un anume tip de societate". Pentru a evita erorile e nevoie de ținut cont de evoluția fenomenului în raport cu definiția sa și de conștientizat că literatura, ca obiect estetic, este rezultatul unei convenții sociale la momentul dat, într-o epocă anumită și, odată, ce epoca se schimbă, se schimbă și convențiile, respectiv, și literatura, implicit și definiția acesteia.

Adrian Marino mai subliniază că „se observă cu ușurință că definiția literaturii, în secolul XX, a heteronomiei intensive și extensive a fenomenului literar în ansamblul său este, în mod inevitabil, heterogenă și polimorfă. Ea apare la intersecția unor planuri multiple

și convergente: istorice, în primul rând, dar și sociale, culturale, estetice etc." [3, p. 23]. Astfel literatura se bucură de o gamă variată de definiții ce țin de spațiul istoric în care evoluează, de ideologiile care transpar din „literatura angajată", de cultura și gustul estetic al epocii în care scrie autorul și lecturează cititorul sau de scopul didactic care i se atribuie. Este inevitabilă recunoașterea faptului că nu vom obține o definiție unică a literaturii, ci trebuie să ne concentrăm pe **definirea segmentară a fenomenului**, pe etapele sale de evoluție și pe factorii ce o descriu valoric. Aici este esențială reluarea ideii lui Mircea Eliade că literatura este o sinteză precară: „Când încercăm să observăm un singur element constitutiv al literaturii – de pildă elementul etic, logic, fiziologic, psihologic – sinteza se nimicește. Ceea ce înseamnă că acestei poziții nu îi corespunde un singur plan, ci o pluralitate de planuri, de universuri." [2, p. 15] Anume pe această pluralitate se și bazează definițiile literaturii și faptul că ele sunt diverse și, uneori, contradictorii, nu indică o eroare, ci chiar o validare a traseului acestui „concept și spațiu".

Într-o „scrisoare din Paris", Lucian Raicu intenționează – animat de cele mai bune intenții – o *reabilitare a noțiunii de literatură* (1994) [3, p. 231], iar noi afirmăm că această „reabilitare" se face odată cu intrarea în scenă a literaturii digitale, care, deși percepută ca o „moarte a cărții și a autorului" este, de fapt, o resuscitare a acestora și o eventuală etapă de evoluție, atât a literaturii și a conceptului în sine, cât și a crizei definirii literaturii cu care continuă să se confrunte teoria.

Noțiunea de „literatură digitală" s-a născut cu mult înaintea expresiei propriu-zise, atestate în limba franceză, iar anul 1949 este cel care marchează începutul coeziunii dintre TIC (Tehnologiile Informației și Comunicației) și literatură. Aceasta determină apariția, în scurt timp, a diferitor „seminare de literatură experimentală" cum ar fi „Oulipo" (1960), „Alamo" (1981) și Asociația Laire (1989). Ultima a lansat, prima din lume, jurnale de „poezie animată la computer" [6, p. 66].

„Literatura electronică considerată de Stephanie Strickland drept singura imperativă de scriere și citire care depășește întreaga tradiție literară într-un mod tehnologico-istoric, este de fapt o reducere a domeniului mult mai larg al practicilor literare la spațiul virtual" [7, p. 23].

Literatura digitală, numită și „literatură cibernetică", este definită ca un sistem digital: lectura imaginilor din care se compune este simultană, iar auctorialitatea, ca și receptarea, devin interactive. Utilizatorul, fostul cititor, participă la crearea și completarea lumii pe care „o citește", iar controlul „auctorial" se relativizează până la absența lui totală din mersul unui produs inițializat de un autor oarecare. În cadrul acestei noi literaturi apar termeni precum *cybertext, text ergodic* și noțiuni metatextuale ale literaturii precum *intertextul* și *hypertextul*.

Cybertextul, ca produs al combinării activității umane cu a celei mecanice, reprezintă un text transpus în format digital, în spațiul virtual al Internetului, funcționând ca un joc în care intervenția cititorului este indispensabilă. Definit, de Espen J. Aarseth, în *Cybertext. Perspectives on ergodic literature,* ca o mașină pentru producerea unei varietății de expresie [8, p. 3], cybertextul aduce termenul de literatură a cyborgului care își elaborează tehnicile și modalitățile de lectură, scriere și interpretare într-un mod inovațional, oferind programe de scriere precum: „Racter", „Tale-spin",

„MUD"-urile etc. care lansează textul spre o nouă etapă – cea digitală.

Hypertextul este o strategie de organizare fragmentară cu hyperlink-uri între secțiunile unui text sau între părțile conexe ale diferitor texte, fiind unitatea fundamentală a comunicării online. El introduce dinamism în construcția textului și reprezintă cunoașterea rizomatică, preluând caracteristicile Web-ului în care circulă. Hypertextul reflectă postmodernitatea și promovează noțiuni ca *plagiatul* și *citatul*. Literatura hypertextuală apare ca o rețea navigabilă aflată la dispoziția autorului și cititorului, în care ultimul este invitat să devină și el autor.

Intertextul, fiind asociat categoriei de *urmă*, se produce în transformarea unui alt text, situându-se între două texte. În tipologia intertextualității se includ forme textuale precum: *citatul, referința, plagiatul, aluzia, clișeul* ș.a. Pentru intertextualitatea românească este reprezentativ *Levantul* lui M. Cărtărescu, poemele lui Ș. Foarță ș.a.

Textul ergodic vine un termen integrator și presupune structura lingvistică ce solicită o mișcarea selectivă la citire, care funcționează ca un mecanism. Fenomenul literaturii ergodice, definit de Aarseth, își are numele de la un termen însușit din fizică, care derivă de la cuvintele grecești *ergon* și *hodos*, ce înseamnă „lucru" și „cale". „Studiul cybertextelor dezvăluie trivialitatea metaforelor spațiodinamice ale teoriei narative, deoarece literatura ergodică întrupează aceste modele într-un mod în care textele narative nu îl fac. Acest lucru poate fi greu de înțeles pentru criticul literar tradițional care nu poate percepe diferența dintre structura metaforică și structura logică, dar care este esențială. Cititorul de cybertext este un jucător, un jucător la noroc; cybertextul este un joc-lume sau o lume-joc, pe care este posibil să o explorezi, să te pierzi și să descoperi căi secrete în aceste texte, nu metaforic, dar prin structurile topologice ale mașinăriei textuale. Aceasta nu este o diferență între jocuri și literatură, dar mai degrabă între jocuri și narațiuni" [8, p. 4-5].

Aceste forme ale textului influențat de TIC au generat la rândul lor necesitatea reformulării conceptului de literatură și admiterea unei noi categorii ori etape în evoluția acestea, numită provizoriu: literatura digitală.

Conceptul de virtualitate constituie interfața prin care literatura analogică și literatura digitală pot fi gândite într-un sistem integrativ numit deocamdată „Literatura 2.0" și valorificat în cercetările Mihaelei Ursa.

Bazat pe modelul „web 2.0", „conceptul unei «literaturi 2.0» nu vizează contestarea teoriilor și metodelor de studiu literar deja existente, nu se pune problema să inventăm un câmp cultural inexistent, ci să refuncționalizăm instrumentarul de analiză a fenomenelor literare, în conformitate cu imperativele construcției de realități alternative, virtuale pe care le presupune cultura digitala.

În studiul literaturii, ca și în filosofia mai largă a culturii, digitalizarea este percepută în egală măsură ca avantaj tehnologic și ca amenințare la adresa unei identități umane autoreflexive. Pe de o parte, ea înlesnește deschiderea și mobilitatea comunicării, acordând o amploare fără precedent industriei literaturii de divertisment, genurilor populare, însă pe de alta, se face vinovată de o anumită dezumanizare.

Reabilitarea puterilor expresive ale literaturii într-o epocă post-alfabetică (la Mi-

chael Benedikt) și post-simbolică (la Jaron Lanier) ar avea de profitat din comparația cu tehnologiile realităților virtuale" [9, p. 29].

„Cu noua cultură internautică, care permite fiecărui utilizator să se integreze în spațiul cibernetic și să o modifice în aceeași măsură și cu același drept, fiecare cititor se poate transforma imediat într-un autor al cărui producții ocupă un loc identic în Internet, stau alături de textul literar cu care pot intra în dialog, chiar să-l ia înapoi, să-l rescrie, să-l reconstruiască public, sub ochii tuturor" [10, p. 107].

Definiția „funcțională" a literaturii digitale ca echilibru între o structură globală și un set de bifurcații care acționează local în această structură poate fi aplicată la operele pentru care digitalul este un mediu și nu doar un suport, un canal sau un mediu, adică pentru lucrări care nu își pierd natura digitală de la programare la afișare. Literatura digitală este în mare parte o „literatură a dispozitivului" [11, p. 82].

Totuși existența acesteia nu anulează literatura anterioară și, cum afirmă L. Malomfălean, „nu putem sugera chiar «demisia literaturii» în epoca digitalismului. Există doar o diminuare a literarității ca fiind ceea ce face textul să fie de fapt un text și, în al doilea rând, suntem martorii unei proliferări a noilor practici textuale, a stilurilor alternative de citire și a modalităților spectaculoase de colaborare" [12, p. 156]. Literatura este doar redefinită, deja ca „un joc combinatoric care urmărește posibilități implicite în propriul material, independent de personalitatea poetului, dar este un joc în care un anumit punct este investit cu un mijloc neașteptat", citează Espen J. Aarseth din Italo Calvino [8, p. ix].

Această imprevizibilitate a literaturii induce starea de criză a teoriei literare, deoarece evoluția fulminantă a speciilor și genurilor literare nu permite orientarea în spațiu a domeniilor științifice și nici nu se oprește pentru a oferi răgaz teoreticienilor, criticilor și istoricilor literari să surprindă și să urmărească în detaliu fenomenul literar. Deci, putem afirma că existența crizei este un efect al evoluției și este nevoie de timp pentru a fi confirmate teoriile, definițiile și conceptele emise, atât cu privire la fenomenul literar în genere, cât și cu referință la noile forme ale literaturii digitale.

Referințe bibliografice:

1. Wellek, René; Warren, A. *Teoria literaturii*, București: EPLU, 1967, p. 238.

2. Crăciun, Gheorghe. *Introducere în teoria literaturii*. Ediție revăzută și adaptată pentru învățământul la distanță de Romulus Bucur, https://vdocuments.mx/teoria-literaturii-55c60d14800fc.html [Accesat 11/01/2021].

3. Marino, Adrian. *Biografia ideii de literatură*. Vol. 6, partea IV. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1991–2000, p. 150.

4. Eagleton, Terry. *Literary theory: an introduction*. The University of Minesota Press, Ed. II, 1996, p. 245.

5. Culler, Jonathan. *Literary Theory. A Very Short Introduction*/. Каллер, Джонатан Теория литературы: краткое введение / Джонатан Каллер: tradus din engleză de А. Георгиева. М.: Астрель: АСТ, 2006, p. 158.

6. Vuillemin, Alain. *L'Émergence des littératures digitales*. În: *Phantasma*, volumul 20 – Literature in the Digital Age. Cluj-Napoca: Fundația Culturală Echinox, 2011, p. 65-70. https://phantasma.lett.ubbcluj.ro/?p=601&lang=en [Accesat: 16.03.2021].

7. Berszán, István. *Ages and Rhythms of Literary Practices*. În: *Phantasma*, op. cit. [Accesat: 08.02.2021].

8. Aarseth, Espen J. *Cybertext. Perspectives on Ergodic Literature*. London: The Johns Hopkins University Press Ltd, 1997, p. 202.

9. Ursa, Mihaela. *Literatura cibernetică*. În: *Vatra*, nr. 491, 2/2012, p. 29-31.

10. Ghiță Roxana, Ghiță Cătălin. *Espace et temps de la littérature traditionnelle et numérique*. În: *Phantasma*, op. cit. [Accesat: 03.02.2021].

11. Bootz, Philippe. *Regarding Digital Literature*. În: *Phantasma*, op. cit. [Accesat: 03.02.2021].

12. Malomfălean, Laurențiu. *Hipertext. Cybertext*. În: *Phantasma*, op. cit. [Accesat: 11.03.2021].

Fenomenul digital: literatura între criză și conceptualizare

Rezumat. Inovația în domeniul literaturii a făcut să se simtă necesitatea de înnoire a instrumentarului din domeniul criticii și teoriei literare. Dificultatea a apărut deja la etapa de definire a noului concept de literatură, a cărei depășire ar putea constitui un teren potrivit pentru teoretizarea fenomenului literar digital. În acest articol ne propunem prezentarea unei serii de definiții ale conceptului tradițional de literatură emise de teoreticieni precum R. Wellek, A. Warrenn, T. Eagleton, J. Culler, A. Marino, Gh. Crăciun, cu scopul de a accede la definirea conceptului contemporan de literatură digitală, prezentat de E. Aarseth, I. Berszán, Ph. Bootz, R. și C. Ghiță, L. Malomfălean, M. Ursa și A. Vuillemin. Definițiile tradiționale creează fundalul pe care se va înfăptui teoretizarea literaturii digitale, a textului ergodic manifestat în spațiul literar în ultimele decenii. Perspectiva istorică abordată facilitează stabilirea unui traseu de evoluție a conceptului de literatură și definirea adecvată a noilor forme literare. În baza definițiilor tradiționale, se conturează una a literaturii digitale, cybernetice care introduce tipuri noi de texte: hypertextul, intertextul, cubertextul și textul ergodic- ca un termen integrator pentru acestea. În epoca digitalismului literatura nu demisionează, iar criza se arată a fi un pretext în manifestarea noii literaturi.

Cuvinte-cheie: literatură, teoria literaturii, criza literaturii, criza teoriei literare, literatura digitală, literatura ergodică, cybertext, hypertext, intertext.

The digital phenomenon: literature between crisis and conceptualization

Abstract. Innovation in the field of literature has made us feel the need to renew the instruments in the domain of literary criticism and theory. The difficulty has already appeared at the stage of defining the new concept of literature, the overcoming of which could be a suitable ground for the theorizing of the digital literary phenomenon. In this article we propose to present a series of definitions of the traditional concept of literature issued by theorists such as R. Wellek, A. Warrenn, T. Eagleton, J. Culler, A. Marino, Gh. Crăciun, in order to access the definition contemporary concept of digital literature, presented by E. Aarseth, I. Berszán, Ph. D. Bootz, R. and C. Ghiță, L. Malomfălean, M. Ursa and A. Vuillemin. The traditional definitions create the background on which the theorizing of digital literature, of the ergodic text manifested in the literary space in the last decades. The approached historical perspective facilitates the establishment of a path of evolution of the concept of literature and the adequate definition of the new literary forms. Based on the traditional definitions, one of the digital, cybernetic literature is outlined, which introduces new types of texts: hypertext, intertext, cybertext and ergodic text - as an integrative term for them. In the age of digitalism, literature does not resign, and the crisis proves to be a pretext for the manifestation of the new literature.

Keywords: literature, the theory of literature, the crisis of literature, the crisis of literary theory, digital literature, ergodic literature, cybertext, hypertext, intertext.